

YTTRANDEFRIHET OCH ALKOHOL – EN GEMENSAM TEMATIK HOS NYLIBERALER OCH NATIONALNOSTALGIKER

Myndigheternas förbud mot att använda ordet 'whisky' i namnet på en mäsas tolkades som ett ingrepp i yttrandefriheten, och kopplades till förmyndarsamhällets avsikt att ingripa i medborgarnas privatliv. I debatten, som också hade antifeministiska drag, förenades nyliberaler och nynationalister.

Text: Matilda Hellman & Anu Katainen

Då öl- och whiskymässan skulle äga rum i Kabbelfabriken i Helsingfors i oktober 2014, var arrangörerna i kontakt med Regionförvaltningsverket (AVI) som ser över tillstånd och lagenlighet inom alkohol tillsynen. AVI ansåg att ordet 'whisky' i evenemangets namn stred mot den lag som förbjuder marknadsföring av starka alkoholdrycker. Nyheten kablades ut en fredag eftermiddag med den felaktiga informationen att AVI även förbjudit evenemangets bloggare att använda ordet 'whisky' i sina texter. Resultatet blev en sällan skådad storm på sociala medier med yttrandefrihet och alkohol som huvudteman. Rabaldret kom senare att döpas till "whiskygate".

Man kan utan tvivel ifrågasätta förbud mot användning av specifika ord för implementering av marknadsföringsregler. Men vi har ändå valt att analysera händelsen ur ett helt annat perspektiv. Vi undersökte whiskygateupploppet i kommentartrådar på Finlands största nyhetssajter med avsikt att urskilja och förstå politiska och ideologiska bevekelsegrunder i skribenternas argumentering. Vi ville speciellt betona det som upprörde i fråga om relationen mellan individ och statsmakt, och på så sätt få en insyn i denna fråga i 2010-talets Finland.

Koivunen och **Lehtonen** (2011) har grovt taget identifierat olika politiskt och symboliskt konstruerade grupper vars samhällssyn tävlar sinsemellan i dagens Finland. De flesta känner igen nationalnostalgikerna som romantiserar över okomplicerat leverne i en svunnen tid, eller globaliserade nyliberaler som uttrycker en vilja att uppdatera det finländska samhället och näringslivet mot dynamiska och marknadsorienterade lösningar. Vissa elfångda politiska frågor förenar de finländska nynationalisterna och nyliberalerna. I moderna demokratier framställs yttrandefrihet ofta som ett oantastligt värde, medan alkoholpolitik i Finland med en gammal förbudslagshistoria

också ansetts inbegripa en direkt förtroenderelation mellan individ och statsmakt (Sulkunen 1992). Nynationalisterna försvarade individens rätt att bestämma över sin egen alkoholkonsumtion, medan nyliberalerna dessutom slog ett slag för näringslivsintressen i form av bryggeriverksamhet och reklambransch. Att rätten till alkoholkonsumtion likställs med rätten till fria åsikter och uttrycksmöjligheter kan ifrågasättas. Inte desto mindre fick dessa värden likartad laddning i responsen på AVI:s agerande.

Tjänstemännens makthunger i förmyndersamhället
I reaktionerna på AVI:s agerande fanns en kärna av frustration över statsmakten och tjänstemännens överdrivna och rigorösa maktutövning. Byråkraterna hade överskridit sina befogenheter och kommit att inkräkta på medborgarnas yttrandefrihet. AVI:s agerande förklarades med den moralism som staten representerar då det gäller alkoholkonsumtion. De maktmedel myndigheterna kan ta till i denna fråga tolkades som en möjlighet för makthungriga tjänstemän att

Nynationalisterna försvarade individens rätt att bestämma över sin egen alkoholkonsumtion, medan nyliberalerna dessutom slog ett slag för näringslivsintressen i form av bryggeriverksamhet och reklambransch.

lägga sig i medborgarnas förehavanden. Redan på 1980-talet visade sociologen **Pekka Sulkunen** att den finländska medelklassen såg alkoholpolitiken som ett personligt förhållande mellan dem själva och statsmakten. Inskränkningar tolkades som kränkningar av rättigheter och ett ifrågasättande av den enskilda medborgarens förmåga att agera förnuftigt (Sulkunen 1992).

Det system som tillåter myndigheter att inskränka individens frihet i moralens namn med syftet att demonstrera sina egna maktbefogenheter kallades av de indignerade deltagarna i whiskygateabaldret för "förmynderisamhälle". Det här systemet sågs som en grogrund för det "skrattretande förmynderi" som AVI gjort sig skyldigt till när beslutet om ölmässans namn fattades. En förutsättning är ett tjänstemannavälde som upprätthåller sitt eget *raison d'être*:

En av våra slutsatser av undersökningen blev att whiskygatehändelsen innehöll flera skikt av kvinnofientlighet: Inte bara innebörden av och ordvalet i själva diskussionen, utan också det faktum att den offentliga sektorn som kritiserades inbegriper jämställdhetssträvanden och sysselsätter kvinnor.

"I Finland finns det alltför många tjänstemän eftersom de har tid att blanda sig i dylika frågor. Och skattebetalarna betalar", påpekades det i en nätkommentar. "Åter (igen) en god fingervisning om varför det i Finland finns för många tjänstemän", skriver en annan. En tredje skribent ifrågasätter AVI:s rätt att begränsa medborgares yttrandefrihet och svarar sedan själv: "Den [rättigheten] har de förstås inte, men detta slags makt utövas i alla fall. Och makt har den som tar den i besittning – vad som än står i regelverket". Diskussionsdeltagarna presenterade en samhällssyn enligt vilken tjänstemännen utövar en icke-legitim makt i syfte att uppehålla sin egen relevans i förmynderisamhället.

Könad diskurs

Whiskygatehändelsen ådagalägger sociala medier och nyhetsmediernas kommentarsfält som platser där synpunkter på samhällets politiska struktur och dess förkroppsligande i styrning skapas och upprätthålls. Nätdiskussionerna kring whiskygate spelade på bekant tematik – alkohol, moral och statens inflytande över individen – och så tillkom även nya ingredienser i denna politiska mytologi. De nya elementen framträdde genom en polarisering mellan intressebevakare och aktörer. Vilka grupper var det då som aktivt positionerade sig som intressebevakare i Whiskygateincidenten? I politisk bemärkelse gick diskussionen i linje med de marknadstroga nyliberala krafterna och försvararna av en nostalgisk dyrkan av sunt förnuft.

Utifrån sett var ilskan styrd av ädla mål som yttrandefrihet och motstånd mot oskäligen styrning av medborgarnas privata sfär. Av de deltagare i diskussionstrådarna som uppgav eget namn var nästan alla män, och en majoritet av de anonyma deltagarna använde sig av pseudonymer som antydde manligt kön. Sättet på vilket deltagarna uttryckte sig positionerade även det talarna som män. Eftersom det främst var den manliga individens suveränitet som försvarades, kom hoten att förkroppsligas inte bara i byråkrater utan också i kvinnor. Det här kanaliseras speciellt i be-

nämningen "blomsterhattstanter" – en nedlåtande term för socialt engagerade och gröna "prusiluskor":

Nu har blomsterhattanternas förmynderi gått för långt!

De där blomsterhattsvivarna borde äntligen få en spark i baken ut ur den offentliga sektorn!

De gröna kvinnorna har mest koncentrerat sig på flygekorrens spillning och en nedmontering av industrin för att vi skall kunna återvända till livet i grottor.

En av våra slutsatser av undersökningen blev att whiskygatehändelsen innehöll flera skikt av kvinnofientlighet: Inte bara innebörden av och ordvalet i själva diskussionen, utan också det faktum att den offentliga sektorn som kritiserades inbegriper jämställdhetssträvanden och sysselsätter kvinnor i hög grad. Ytterligare en aspekt som är viktig att belysa är att männens höga alkoholkonsumtionsnivå är den som åsamkar mest bekymmer och kostnader i dagens Finland (Mäkelä med fler 2010).

Whiskygatehändelsen erbjuder ett intressant studium av frågor som länkar samman nyliberaler och nationalnostalgiker (se Koivunen och Lehtonen 2011). Denna gång var alkoholpolitik och yttrandefrihet kärnfrågorna, men vår analys avslöjade också en diskursiv polarisering mellan män och kvinnor samt mellan autonoma medborgare och makthungliga byråkrater.

Litteratur

- Hellman, M. och Katainen A. (2015) *The Autonomous Finnish Man against the Nanny State in the Age of Online Outrage. The State and the Citizen in the "Whiskygate" Alcohol Policy Debate.* *Sociologia* 4: 334–348.
- Koivunen, Anu & Lehtonen, Mikko. 2011. *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa.* Tampere: Vastapaino.
- Mäkelä, P., Mustonen, H., och Tigerstedt, C. (2010). *Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008.* National Institute for Health and Welfare, Helsinki.
- Sulkunen, P. (1992) *The European New Middle Class. Individuality and Tribalism in Mass Society.* Aldershot: Avebury Academic Publishers.

Matilda Hellman, pol.dr, docent i sociologi, jobbar som universitetslektor vid Tammerfors universitet och som universitetsforskare vid Helsingfors universitet. **Anu Katainen**, pol.dr, jobbar som universitetsforskare vid Helsingfors universitet.